

A FARKASHIDAI EGYEZSÉG (1490)² – STRATÉGIAI MÉLYSÉG A KÖZJOG TÜKRÉBEN ADALÉKOK A JAGELLÓ-EURÓPA TÖRTÉNETÉHEZ³

„Az utókornak a megelőző évszázadokról alkotott képe sosem marad állandó,
hanem szinte szüntelen változásoknak van alávetve”
(Habsburg Ottó)

1. A visszafelé változó múlt ...

HABSBURG Ottó megfogalmazásában a történettudomány olyan tudomány, amely visszafelé állandóan változik.⁴ Elmondhatjuk ezt a jogtörténet tudományáról is. A múltról alkotott felfogásunk folyamatosan változik, átalakul – amelyet az új kutatási eredmények, a szemlélet módosulása is befolyásol –, köszönhetően a korszak kiemelkedő történész-kutatóinak. Hiteles képet egy korszakról minde- nek előtt az elsődleges források és tények alapulvételével alakíthatunk ki. A magyar Jagelló-kor (1490-1526) megítélése is az elmúlt években kezdett megvál- tozni szűk történelmi berkekben,⁵ amely azóta már több szakterület – politika⁶-,

1

2 Jagelló (II.) Ulászló királyunk (1490-1516) Farkashidán aláírt választási feltételeit tartalma- zó egyezséget nevezi a (jog)történettudomány farkashidai egyezségnek, amelyet a magyar törvénytárba is felvettek, lásd: MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Tör- vénytár. I. (1000-1526)*. Budapest, Franklin, 1899. [a továbbiakban: CJH.].

3 A történettudomány használja ezt a fogalmat, amely 1490-1526 közötti időszakot öleli fel, és amelyen az Adriai-tenger a Fekete-tenger és a Balti-tenger közé eső térséget értik.

4 HABSBURG Ottó: *V. Károly*. Budapest, Európa, 1994. 8.

5 KUBINYI András: *A Jagelló-kori magyar állam*. Történelmi Szemle XLVIII (2006) 3-4: 287–307.

6 C. TÓTH Norbert: *Ecsedi Bátori István nádor pozsonyi tartózkodásának számadáskönyve. Adalékok Magyarország 1526 végi politikai történetéhez*. Levéltári Közlemények 80. (2009) 169–208., FE- DELES Tamás: *A király és a lázadó herceg – Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494-1495)*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2012., C. TÓTH Norbert: *Politikaitör- téneti Források Báthori István első helytartóságához (1522-1523)*. A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50. (2010)., C. TÓTH Norbert (szerk.): *Az ecsedi Báthoriak a XV-XVII. században*. Nyírbátor, Báthori István Múzeum, 2012.; HORVÁTH Richárd – NEU- MANN Tibor: *Ecsedi Báthory István - Egy katonabárá életútja (1458-1493)*. Budapest, MTA BTK, 2012. C. TÓTH Norbert: Az út Tatáig. Országgyűlések 1510-ben. In: LÁSZLÓ János (szerk.): *A diplomácia választóján. 500 éve volt tatán országgyűlés*. Tata, Annales Tataiensis VI.

társadalom⁷-, jog⁸- és gazdaságtörténet⁹ – terén is előrehaladást mutat.

A magyar Jagelló-kor köz- és alkotmánytörténete egyaránt megérett az át- és újraértékelésre, amelyet mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy az utóbbi időben úgy külföldön,¹⁰ mint belföldön a köz- és a jogtörténet művelői figyelmének egy része egyaránt a Jagellókra, a Jagelló-korra, illetve közép-Európa későközépkori és koraujkori történetére fordult. A KUBINYI András által nem régen (2005) még hiányolt történeti kutatások – a korszak teljes archontológiája,¹¹ a korszak dekrétumainak új kiadása,¹²

-
- (2010) 1–20., KRISTÓF Ilona: Egy nádorválasztás margójára. In: KISS László (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Németh István tiszteletére*. Eger, Acta Academiae Agriensis Nova Series: Sectio Historiae 43. (2015) 175–185.
- 7 PÁLOSFALVI Tamás: *The Noble Elite in the County of Körös (1400-1526)*. Budapest, MTA BTK TTI, 2014.
- 8 A korszak jogtörténetét illetően lásd újabban: MÁTHÉ Gábor (szerk.): *A magyar jog fejlődésének fél évezrede: Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán*, Budapest, Nemzeti Közszeresztelési és Tankönyvkiadó. 2014., MARTYN RADY: *The laws and customs of Medieval Croatia and Slavonia*. London, UCL School of Slavonic and East European Studies, 2013., MARTYN RADY: *Customary Law in Hungary. Courts, texts and the Tripartitum*. New York, Oxford University Press, 2015.
- 9 NÓGRÁDY Árpád: „Az elakadt fejlődés”. In: C. TÓTH Norbert – NEUMANN Tibor (szerk.): *Keresztésekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Budapest, MTA BTK TTI, 2015., A WEISZ Boglárka vezetésével alakult Középkori Gazdaságtörténeti Kutatócsoport (2015-2020) által publikált tanulmány(kötetek) a korábbiakkal ellentétben alapvetően más megvilágításba helyezi a korszak megítélését, lásd: WEISZ Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac*. Budapest, MTA BTK TTI, 2016., KÁDAS István – WEISZ Boglárka (szerk.): *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, MTA BTK TTI, 2017.
- 10 MARTYN RADY: *Rethinking of Jagello Hungary*. Central Europe 3. (2005) 1:3–18., MARTYN RADY: *Fiscal and military developments in Hungary during the Jagello period*. Chronica. Annual of the Institute of History, University of Szeged, 2010. 86–99.
- 11 H. NÉMETH István: *Az archontológia és a várostörténet. Karrierök és hatalmi csoportok a városokban (XVI-XVII. század)*. Fons XI. (2004) 2:197–218., HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert: *Pontot az „i-re” A Magyarország világi archontológiája című program múltja, jelene és közeli jövője*. Turul 86. (2013) 2:41–52., C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOSFALVI Tamás (szerk.): *Magyarország világi archontológiája (1458-1526) I. Főpapok és bárók*. Budapest, MTA BTK TTI, 2016., a korszakra vonatkozó (négy kötetre tervezett) archontológia mellett egy teljes pénzügyi igazgatásra vonatkozó kötet is készül, lásd: GYÖNGYÖSSY Márton: *Az archontológiakészítés lebetőségeiről és hatáiról. Esettanulmány Szerencsés Imre alkincstartósága kapcsán*. Történeti Muzeológiai Szemle 15. (2017) 143–149.
- 12 FERENC DÖRY – PÉTER BANYÓ – MARTYN RADY – JÁNOS M. BAK (szerk.): *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae Tomus IV. (1490–1526)*. Budapest, CEU, 2012., MIKÓ Gábor: *Ismeretlen országgyűlési emlékek a Jagelló-korból. Adatok az 1507 és 1514 közötti országgyűlések történetéhez, valamint Werbőczy Hármaskönyvének elkészültéhez*. Történelmi Szemle LVI. (2014) 3:455–480.

vármegyei hatósági oklevelek¹³ és családi oklevéltárak¹⁴ kiadása, a korszakkal kapcsolatos, külföldi levéltárakban, könyvtárakban fellelhető dokumentumok felkutatása¹⁵ stb. – közül azóta számos produkált már eredményt, amelyet a (jog)történészek (is) fel tudnak használni. A közelmúltig egészen negatív kép élt¹⁶ – és talán mondhatjuk él mindmáig (sajnos) – a Jagelló-korról a köz- és jogtörténetírásban egyaránt. Ezen változtatandó Magyarországon nagyszabású rendezvény megtartására került sor a Magyar Tudományos Akadémián „*A Jagellók Magyarországa, új kutatások és eredmények*” (2014) című konferencia keretében.¹⁷

A fokozódó hazai és a nemzetközi érdeklődést jelzi az MTA Lendület kutatócsoport által „*Jagellók Európában: dinasztikus és diplomáciai kapcsolatok*” (2015) címmel megrendezett nemzetközi konferencia.¹⁸ Bár nem a Jagellókhoz, mégis közvetlenül a Jagelló-korhoz kapcsolódik „*A magyar jog fejlődésének fél évezrede*” elnevezésű Werbőczy-konferencia is, amelyet a *Hármaskönyv* befejezésének ötszázadik évfordulója emlékére (2014) rendeztek meg.¹⁹ A Jagellók iránt a hazai mellett az európai történészszakma is érdeklődést mutat, hiszen a ’jóformán ismeretlen’ dinasztia és korszakának (1386-1572) feltárására Natalia NOWAKOWSKA vezetésével „*Jagellók: Emlékezet és identitás Közép-Európában*” elnevezésű projekt (2013-2018) keretében egy nemzetközi kutatócsoport alakult az Oxfordi Egyetem szervezésében.²⁰ Az utóbbi években számos tanulmány és monográfia jelent meg, amely a magyar Jagelló-korral (is) foglalkozik. Nyilvánvalóan a közép-Európa iránt megnyilvánuló világ- és gazdaságpolitikai érdek-

13 Az addig megjelent vármegyei hatósági oklevelek (Tolna, Szabolcs, Győr) továbbiakkal bővültek, lásd: NEUMANN Tibor: *Bereg megye hatóságának oklevelei (1299-1526)*. Nyíregyháza, 2006., C. TÓTH Norbert: *Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290-1526)*. Budapest, 2006., PITI Ferenc – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert: *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284-1526)*. Nyíregyháza, 2010. [a továbbiakban *Szatmár*].

14 A korszak meghatározó családjaival kapcsolatos forráskiadások és tanulmányok között elsősorban lásd: C. TÓTH Norbert (szerk.): *Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393-1540*. Nyíregyháza, Jósza András Múzeum Kiadványai 67. (2011)., TRINGLI István: *A Perényi család levéltára (1222-1526)*. Budapest, MOL, MTA TTI, 2008., NEUMANN Tibor: *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458-1526)*. Budapest, MTA, BTK TTI, 2012.

15 DOMOKOS György – MÁTYUS Norbert – Armando NUZZO (szerk.): *Vestigia – Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban*. Piliscsaba, PPKE BTK, 2015.

16 KUBINYI i. m. (2006) 288.

17 http://institutumfraknoi.hu/sites/default/files/jagello_online.pdf (2015. 04. 03.).

18 <http://obeliscus.hu/hu/content/nemzetkozi-jagello-konferencia> (2015. 06. 19.), amely már tanulmánykötetben is megjelent: BÁRÁNY Attila – BACSA Balázs Antal (szerk.): *The Jagiellonians in Europe: Dynastic diplomacy and foreign relations*. Memoria Hungariae, 2, Debrecen, MTA, 2016.

19 A magyar jog fejlődésének fél évezrede: Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán. <http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/hirek/trocsanyi-a-nemzeti-jogalkotas-resze-a-vedendo-nemzeti-identitasnak> (2015. 04. 03)

20 <http://www.jagiellonians.com/about-hungarian> (2017. 08.11.).

lődés élénkülése kedvez a térség – és így a Jagellók vezette közép-Európa – történeti kutatásának is.²¹ Közel két évszázados jelenlétük köztes-Európában nem múlt el nyomtalanul. Épp ellenkezőleg, a most felénk forduló figyelem is azt támasztja alá, hogy a korszakukkal érdemes foglalkozni, hiszen olyan alkotmányos rendszer élte virágkorát ekkor, amelynek egyes elemei (az osztott hatalomgyakorlás, a közösségek jelentősége, a szubszidiaritás valós megléte, a területi kormányzás és az erős önkormányzatiság) mai világunkban is figyelemre méltónak tűn(het)nek. A Jagelló-kort a lengyel-litván történetírásban aranykorként tartják számon, Magyarországon ellenben a süllyedés és a romlás évtizedeiként él a köztudatban. A magyar korszak megítélésére alapvetően három kiemelkedő negatív esemény nyomta rá szinte levakarhatatlanul csúfos bélyegét, amely az egész, Mátyástól Mohácsig terjedő évtizedeket beárnyékolja. Ezek vitathatatlanul (1) a Mátyás utáni trónharcok,²² azaz lényegében egy polgárháború és a Habsburgokkal kötött (1491) pozsonyi béke²³ (2) az 1514-es Dósa-felkelés²⁴ és (3) maga a 'záróakkord', Mohács.²⁵

Talán mindenki előtt ismert az 'idegen, az országot, annak viszonyait, szokásait, jogrendjét nem ismerő, az országgal nem törődő, erélytelen, a bárók kedvére ráncigált, mindenre csak bólogató Dobzse- király' képe.²⁶ A századforduló nagy történeti enciklopédiái a Jagelló uralkodók teljes alkalmatlanságáról, a bárók szabad garázdálkodásáról, a nemesség elzúllásáról, a jobbágyok mérhetetlen elnyomásáról sőt, egyenesen az igazságszolgáltatás megszűnéséről, az ökológiai visszaállásáról beszélnek.²⁷ Márpedig ha a Jagelló-kort, annak politikai és közjogi rendszerét, szellemiségét, hangulatát akarjuk megérteni, akkor elengedhetetlen az egész kiindulópontjának számító farkashidai oklevelet mélyebb vizsgálat alá vetni. A kor legismertebb történész-kutatója, KUBINYI András foglalkozott már – a királyi tanács szerepére, összetételére koncentrálva – az oklevél keletkezésének körülményeivel azonban az oklevél pontjainak hátterére nem tért ki.²⁸ Így jelen tanulmányban a magyar Jagelló-kor kezdetéke – és mondhatnánk

21 Robert I. FROST: *The Oxford History of Poland-Lithuania I. The Making of the Polish-Lithuanian Union (1386-1569)*. Oxford University Press, 2015.

22 KUBINYI András: *Két sorsdöntő esztendő (1490-1491)*. Történelmi Szemle XXXIII (1991) 1-2:1–54.

23 NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)*. (Első közlemény.) Századok 144. (2010) 2:335–372., NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)*. (Második közlemény.) Századok 145. (2011) 2:293–347.

24 C. TÓTH – NEUMANN i. m. (2015).

25 B. SZABÓ János: *A mohácsi csata*. Budapest, Corvina, 2011.

26 NEUMANN Tibor: *A „Dobzsekirályról” egy kicsit másképp – Öt száz éve halt meg II. Ulászló*. (2016) <http://www.tti.hu/esemenyek/eloadas-vitaules/2189-neumann-tibor-irasa-c-toth-norbert-es-neumann-tibor-eloadasa-ii-ulaszlo-halalanak-500-evforduloja-alkalmabol.html> (2017. 08. 12.).

27 FRAKNÓI Vilmos: A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440-1526). In: SZILÁGYI Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története*. Budapest, Athenaeum, 1896.

28 KUBINYI András: *A királyi tanács az 1490. évi interregnum idején. (II. Ulászló választási feltételeinek*

politikai stratégiai alapkövének – számító farkashidai egyezséget, annak egyes – csak a rendi alkotmánnyal, rendiséggel összefüggésben lévő – rendelkezéseit kívánom elemezni a közjog szemszögéből. Az egyezés gyakorlatilag meghatározta az egész korszak politikai-közjogi szellemiségét, irányultságát, amely a rendek – korábbiakhoz képest is jóval jelentősebb – térnyerésének útját kövezte ki.

2. Az út Farkashidáig

„Az ÖNKÉNYES URALOM a népek történetének tanúsága szerint, a szűkkeblű önzésnek, a megbízhatatlanságnak és a cselszövényeknek melegágya. Mátyás uralkodása alatt ezek a bűnök mély gyökeret vertek a trónját környező egyházi és világi urak lelkében, és halála után mérges gyümölcsaik termését bőségesen meghozták” – kezdi FRAKNÓI Vilmos Jagelló II. Ulászló megválasztása előzményeinek elemzését.²⁹ A források alapulvétele mellett a szemlélet megfordításával jóval árnyaltabb képet kaphatunk az egész magyar Jagelló-korról. Ennek fényében a törésvonal, ha a dolgot a (köz)jog oldaláról vizsgáljuk, nem Mátyás és Ulászló uralkodása között húzódik meg, hanem alapvetően Mátyás uralkodásának utolsó évei maguk képezik azt. Az első Habsburg-Magyarországot (1437-1457) követő bő három évtizedet felölelő mátyási korszak (1458-1490) lényegében a – zsigmondi irányhoz való visszatérésként³⁰ – centralizációs kísérletekkel telt el,³¹ még ha Mátyás nem is számolta fel azokat az intézmény(rendszer)eket, amelyek ekkorra már a rendiség garanciái, biztosítékai voltak a királyi hatalommal szemben. Az oly sokat hangoztatott humanista-reneszánsz Mátyás-képet kissé árnyal(hat)ja, hogy az első Habsburg-Magyarország idején az országgyűlésekre meghívott szabad királyi városokat Mátyás egy idő után (1475) már nem hívta meg, így azok ebben az időszakban kimaradtak az országos jogalkotásból, és majd csak II. Ulászló alatt tértek oda vissza ismét.³² Mátyás előnyben részesítette a követi (azaz nem a tömeges) országgy-

létrejötté). Levéltári Közlemények 48-49. (1978) 61–80.

29 FRAKNÓI i. m. (1896) 333.

30 MÁLYUSZ Elemér: *Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon*. Történelmi Szemle III (1960) 2-3:162–192.

31 KUBINYI András: *Adatok a Mátyás-kori királyi kancellária és az 1464-es kancellári reform történetéhez*. Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica 9. (2004) 25–58., SOÓS Ferenc: *Mátyás király 1467. évi pénzügyi reformjának végrehajtása*. Numizmatika és társtudományok III. (1999).

32 KUBINYI András: *A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez (különös tekintettel az 1458-1526 közötti időre)*. Budapest, Tanulmányok Budapest múltjából 21. (1979) 7–48., KUBINYI András: *Középkori országgyűléseink és a városok: válasz Gerics József professzor tanulmányára*. Századok 141. (2007) 2:471–492., H. NÉMETH István: *A szabad királyi városok a 16-17. századi országgyűléseken*. In: DOBSZAY Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2013. 144–161. NÉMETH felhívja a figyelmet, hogy az (közép-)európai környezetben a magyar viszonyok e tekintetben hasonlatosak voltak, sőt valamelyest meg is előzték a fejlődési tendenciákat, az osztrák tartományok főhercegi városait elsőként Hunyadi Mátyás – mint főherceg – hívta meg a tartományi gyűlésekre.

gyűléseket – amelyen könnyebben keresztül tudta vinni akaratát –, mint a tömeges országgyűléseken.³³ Bár a király akaratának a rendkívüli adókból fenntartott erős királyi hadsereg is nyomatékot ad(hat)ott. A farkashidai egyezség részben a mátyási korszakra, annak jogsértéseire adott válaszként – híven visszaadja ezt Szapolyai István magyar rendekhez intézett levele is: „*Immár arról elmélkedjünk, hogy Magyarországot a szorongattatástól és elnyomatástól, a mit ekkorig szenvedett, megszabadítsuk, régi szabadságába visszahelyezzük*”³⁴ –, és a magyar rendek jövőre irányuló, legalapvetőbb stratégiai célkitűzéseként értékelhető. Így válnak érthetővé a Jagelló-kor légkörét meghatározó oklevél egyes pontjai illetve, hogy Mátyást követően miért Jagelló Ulászló lett a ’befutó’.

A XV. századra egyértelművé vált, hogy a Balkánon berendezkedő Oszmán Birodalommal³⁵ szemben európai – de legalábbis közép-európai – egységes fellépésre lenne szükség. A XIV. század végén az Anjou-ház kihalásával/letűnésével megszűnt a rövid-életű (1370-1382/4) magyar-lengyel perszonálunió, és a két királyságban két, (részben) idegen uralkodócsalád – Magyarországon a cseh Luxemburg, Lengyelországban a litván Jagelló – került ki győztesen az Anjouk utáni politikai örököseikből.³⁶ Az Oszmánokkal már az Anjouk alatt történetek magyar győzelemmel végződő összecsapások³⁷ (1366, 1377) de Luxemburgi Zsigmond (1387-1437) volt az, aki Rigómező (1389) és Nikápoly (1396) után felismerte, hogy kizárólag összefogással lehet fellépni eredményesen az oszmán terjeszkedés ellen, és ezt az összefogást a dinasztikus uniókban látta meg, amely politikai örökséget utódai végig magukkal vittek az egész századon át. A Zsigmond után következő magyar királyok a Habsburg, illetve az addigra már kelet-Európa vezető uralkodóházának számító Jagelló-ház tagjai közül kerültek ki.

Magyarország (közép-)európai hegemoniájának ékes bizonyítéka volt ez a Magyarország feletti uralom megszerzésért Habsburg Albert (1437-1439) – vagy talán még Zsigmond³⁸ – halála után kibontakozó szinte évszázados Habsburg-Jagelló viszály,³⁹ amelyet többszöri kísérlet (1491, 1506) mellett csupán a bécsi királytalálkozó⁴⁰ (1515)

33 KUBINYI András: *A magyar országgyűlések tárgyalási rendje (1445-1526)*. Jogtörténeti Szemle (2006) 2:3–11.

34 FRANKÓI (1896) i. m. 333.

35 SZEPESINÉ SIMON Éva – SCHMIDT Anikó – MÜMIN YILDIZTAS: *Török–magyar kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól napjainkig a levéltári dokumentumok tükrében*. Istanbul-Budapest, 2016.

36 C. TÓTH Norbert: *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király találkozója a lublói béke után (1412-1424)*. Történelmi Szemle LVI (2014) 3:339–356.

37 HERMANN Róbert (szerk.): *Magyarország baditörténete I. – A kezdetektől 1526-ig*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2017.

38 Habsburg Albert és Jagelló (III.) Ulászló lengyel király (1434-1444) között a Cseh Korona országaiért kirobbant viszály katonai konfliktusig fajult.

39 A témát magam is érintem az *Első Habsburg-Magyarország (1437-1457)* című három részes tanulmány sorozatomban, amely a Iustum Aequum Salutare folyóiratban jelenik meg.

40 HERMANN Zsuzsanna: *Az 1515. évi Habsburg-Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1961., TRINGLI István: *A kettős házassági szerződés (1515)*. In: TOMA Katalin (szerk.): *Magyar Történelmi Archivum*. Budapest, Archiv Kiadó, 2011. 140–145.

illetve – azt az időközben bekövetkezett változásokhoz igazítani hivatott – bécsújhelyi fejedelmi találkozó⁴¹ (1523) zárt le megnyugtatóan. Hunyadi Mátyás ’nemzeti királysága’ csak megszakította ezt a párharcot a két dinasztia között, rámutatva ugyanakkor annak tarthatatlanságára is, amelyet a szomszédos országokkal viselt folytonos háborúk⁴² tükröznek vissza számunkra. Hunyadi ugyanis – folytatva a megelőző évtizedek politikai örökségét és törekvéseit –, a környező országok feletti uralom megszerzésére téve kísérletet – cseh-magyar háború (1468-1478) osztrák-magyar háború (1477-1488) – illetve a környező országok ugyanilyen indíttatású, csak fordított politikájának eredményeként kirobbant konfliktusok – osztrák-magyar háború (1459-1462)⁴³ lengyel-magyar háború (1471-1474) – világosan megmutatják a közép-európai hegemoniáért folytatott küzdelmet.

A XV. században közép-Európában három meghatározó hatalmi centrum volt tehát, egy politikai háromszög, amely nyugaton a római császárságot, valamint az osztrák örökös tartományokat kezükben tartó – és akkoriban éppen Németalföld⁴⁴ feletti uralmat biztosítani igyekvő – Habsburgok, északon és keleten az akkori legnagyobb kiterjedésű európai Lengyel-Litván területeket birtokló Jagellók, valamint közöttük a Magyar Királyság illetve hát ebben a vonatkozásban a magyar rendek. Az egész XV. század közép-Európában az uniók létrehozására, a térség – a Balkánon akkor már magát stabilan tartó Oszmán Birodalommal szembeni – összefogására való törekvés jegyében telt el. Magyarország ebben az elképzelésben kihagyhatatlan kulcsszerepet játszott. Az önálló, ’független’ Magyar Királyság közép-Európa számára túl soknak (lásd Mátyás sikeres cseh- és osztrák hódításait), a törökkel szemben (lásd az alapvetően védelemre berendezkedő és békességre törekvő magyar külpolitikát⁴⁵) túl kevésnek bizonyult.

A három politikai tényező közép-Európa berendezéséről vallott felfogása azonban egészen eltérő koncepciókat alakított ki. Csupán egyetlen dologban volt egyetértés, abban, hogy uniót kell létrehozni, amelyből a Magyar Királyság – már csak geopolitikai-geostratégiai fekvése miatt – sem hagyható ki. Ezt leszámítva a három fél elképzelései alapvetően eltértek egymástól. A Habsburgok egy *Habsburg jogar alatt egyesülő perszonális uniót*,⁴⁶ a Jagellók

41 ZOMBORI István: *Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet 1523-ban Krzysztof Sztylwiecki naplója alapján*. Doktori Értekezés, 2006.

42 HERMANN Róbert i. m. (2017).

43 KÖBLÖS József – SÜTTŐ Szilárd – SZENDE Katalin: *Magyar Békesszerződések 1000-1526*. Pápa. 2000. Ezeknek a konfliktusoknak a háttérében a magyar trón megszerzése állt, Habsburg Frigyes római császárt a pártütők egy része királlyá is választotta (1459), Jagelló Kázmér lengyel király pedig egyik fiának, Kázmér hercegnek kívánta megszerezni azt.

44 Rogelio PÉREZ BUSTAMANTE: *Los Países Bajos; una república nobiliaria (siglos xiv al xvii)*. 2006.

45 A magyar diplomácia kihasználva az Oszmán Birodalom vezetésében történt változásokat – II. Bajezid szultán (1481-1512) keletre fordulását – megkötötte a békét, amelyet a Jagelló-korban is meg-meg újtottak 1520-ig.

46 Az 1463-as bécsújhelyi béke kimondja, hogy „ha a magyar királyi trón üresedésekor nem lennének a fent mondott Mátyás király urunk ágyékából származó törvényes fiúk vagy unokák, öcsászári felsége, vagy fia, akit erre kijelölt, és őfelsége elhunytá után az, akit fiaként hátrahagy, vagy ha több ilyen is lenne, az egyik azok közül, akit ez az ország meg fog választani, álljon királyként a magyar királyság élére az ország

egy Jagelló vezetésű dinasztikus uniót,⁴⁷ a magyar rendek pedig magyar dominanciával bíró lehető legszélesebb közép-európai perszonális uniót akartak, amely utóbbi koncepcióban másodlagos kérdés volt, hogy az uniót vezető uralkodó mely családból származik. Persze mégsem, hiszen a magyar nemesség körében rendkívül erős német- vagy jobban mondva Habsburg-ellenesség volt, amelyet ekkorra már alapvetően Habsburg Frigyes római császár (1452-1493) fél évszázados, kifejezetten magyarellenes politikája 'fűtött' leginkább. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy Budáról, Krakkóból és Bécsből egészen máshogy nézett ki a világ, a három elképzelést közelíteni nem lehet egymáshoz. Érthető tehát, hogy Mátyás után másfél éves viszály keletkezett a három fél között.

Hunyadi Mátyás ugyan fontos cseh- és osztrák területek megszerzésével (1469-től cseh király, 1486-ban osztrák főherceg) jelentősen kiterjesztette ugyan befolyását a térségben – és megalapozott (jog)igénnyel⁴⁸ kísérelte meg a római császári korona

teljes támogatásával”. Habsburg Frigyes császár a – család különböző ágai által uralt és ezért – széttagolt osztrák tartományok egy kézben való egyesítésére törekedett, amelyet fokozatosan – az idősebb, alberti ág kihalása (†1457) majd a közelebbi rokonság VI. Albert (†1463) és Zsigmond főhercek kiesése (1490-ben lemondatták) – el is ért. Ennek a stratégiának továbbvitele fedezhető fel egészen a Habsburg-ház magyar trónt illető örökösödési jogának elismeréséig (1687) ami a dunai Habsburg Birodalom (Magyar Királyság, Cseh Királyság és az osztrák tartományok) egy koronás fő alatt tartásában is felfedezhető. Ebben az osztrák tartományok I. Ferdinánd általi (1564) meg- és Rudolf általi tovább-osztása (1595) a család ágai között csak megszakította a Frigyes császár által hagyott politikai örökséget. II. Ferdinánd császár már újra a frigyési politika felé fordult, amelyet azonban csak I. Lipót uralkodása idején a mellékágak kihalásával (1665) sikerült csak elérni.

- 47 A Jagellókra egyébként is jellemző volt a dinasztikus unióban való gondolkodás, amelyet – ha arra volt lehetőség és politikai szándék – a gyakorlatban is érvényesítettek. Jagelló (II.) Ulászló litván nagyfejedelem és lengyel király (1377/1386-1434) egy idő után (1392) litván nagyfejedelemségét átadta unokatestvérének Vitoldnak, azonban Vitold halála után (1430) újra egy fő alatt egyesült a két monarchia. Jagelló (III.) Ulászló (1434-1444) amikor magyar király lett (1440) adta át öccsének, Kázmér hercegnek a Litván Nagyfejedelemséget. Jagelló (IV.) Kázmér (1440/1447-1492) azonban Várnát (1444) követően (1447) lengyel király is lett, haláláig (újra)egyesítve így a lengyel-litván szövetséget. IV. Kázmér, miután a legidősebb fiának Ulászlónak sikerrel megszerezte (1471) a cseh trónt, kísérletet tett másik fiának Kázmér hercegnek megszerezni a magyar trónt (1471-1474) majd Hunyadi Mátyás halála után a magyar trón tekintetében János Albert herceget támogatta akkor már saját fiával, Ulászló cseh- és a magyar rendek által támogatott és megválasztott magyar királlyal szemben. Kázmér király törekvései ellenére a magyar és a cseh korona Ulászló jogára alatt egyesült, fiai azonban egy ideig megosztottak a lengyel-litván monarchián. János Albert lengyel király (1492-1501) mellett öccse, Sándor litván nagyfejedelem (1492-1506) volt azonban Sándor, miután lengyel király lett (1501) már nem engedte át a Litván Nagyfejedelemséget öccsének, Zsigmondnak (1506-1548).

- 48 Az 1463-es bécsűjhelyi békében Frigyes császár fiává fogadta Mátyást – „*a fent mondott legdicsősebb császár urunk a mi legfelségebb és legkegyelmesebb urunkat, Mátyás királyt fogadott fiának fogja tartani és atyai módon fogja átölelni, személyesen fiává fogadja és adoptálja*” –, (római) jog szerint tehát Miksa főherceggel egyenrangú 'örökös' a Szent Római Birodalomban.

elnyerését is –, azonban a Hunyadi-ház vezette ’nemzeti királyság’ (fenn)tarthatatlan-
ságát az adott politikai és hatalmi viszonyok⁴⁹ (az Oszmán-Habsburg-Jagelló gyűrű)
között maga is lát(hat)ta – és bár komolyabb lépéseket tett főleg francia,⁵⁰ itáliai,⁵¹ de
angol,⁵² cseh⁵³ és balkáni⁵⁴ irányban is annak ellensúlyozására⁵⁵ –, egyik utolsó leve-
lében a következőképpen fogalmazott: „Egyedül Isten tudja, mit rejtenek az emberek
szívükben, mert ő vizsgálja a szíveket. Mi magunk, halandók lévén, csak a beszédekből
és a tettekből ítéelhetünk, és nem tudhatjuk mi fog utánunk történni. A többség úgy lehet,
megfeledekzik jótéteményeinkről, s hálátlanságból azt választja meg, aki nekünk és az

-
- 49 A magyar Jagelló-kor kezdete és vége közötti három és fél évtized leforgása alatt mind keleten, mind nyugaton alapvető változások mentek végbe, lényegében keleti és nyugati irányban is egy-egy szuperhatalom (Habsburg-Oszmán) jött létre, amely közé ékelődve maradt a Magyar Királyság, amely így a mátyási időszakhoz képest összehasonlíthatatlan nagyságrendekkel nagyobb hátrányba került.
- 50 GYÖRKÖS Attila: „Hosszú és érett mérlegelés után beleegyezett a szövetségbe” Magyar-francia diplomáciai kapcsolatok a késő középkorban (1457-1490). Világtörténet 37. (2015) 1:61–78. Györkös felhívja a figyelmet arra, hogy a francia-magyar kapcsolatok (szövetség) látványosan édekorientált és aktuálpolitikai jellegű volt, amelynek három fő eleme a Habsburgok elleni küzdelem (francia részről Burgundia és Itália) Itália és az Oszmán Birodalomhoz fűződő kapcsolatok voltak. Lényegében ennek nyomán haladt később a nyugati politikát tekintve – dinasztikus kapcsolatok építésével – maga II. Ulászló is, erre vonatkozóan lásd újabban: GYÖRKÖS Attila: *Reneszánsz utazás. Anna királyné 1502-es fogadtatásának ünnepségei Észak-Itáliában és Magyarországon*. Máriabesenyő, Attraktor, 2016.
- 51 TEKE Zsuzsa: Az itáliai államok és Mátyás. In: RÁZSÓ Gyula – MOLNÁR V. László (szerk.): *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Budapest, 1990. 245–275., E. KOVÁCS Péter: *Corvin János házassága és a magyar diplomácia*. Századok 137. (2003) 955–971., E. KOVÁCS Péter: Magyarország és Nápoly politikai kapcsolatai a Mátyás-korban. In: FODOR Pál – PÁLFFY Géza – TÓTH István György (szerk.): *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Budapest, 2002. 229–248.
- 52 BÁRÁNY Attila: *Magyarország nyugati külpolitikája (1458-1526) Angol-magyar kapcsolatok Mátyás és a Jagellók korában*. Debrecen, 2014.
- 53 JOSEF MACEK: Corvin Mátyás és Podjebrad György. In: In: RÁZSÓ Gyula – MOLNÁR V. László (szerk.): *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Budapest, 1990. 201–244.
- 54 RÁZSÓ Gyula: Hunyadi Mátyás török politikája. In: RÁZSÓ Gyula – MOLNÁR V. László (szerk.): *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Budapest, 1990. 149–200., KOSZTA László – OLIVIU MURESAN – ALEXANDRU SIMON (szerk.): *Stephen the Great and Matthias Corvinus and their time. In memoriam Virgil Căndea and András Kubinyi*. Kolozsvár, 2007., GYÖNGYÖSSY Márton: „Egy vér folyik ereinkben” Ki volt II. Mehmed szultán édesanyja? Turul 87. (2014) 1:14–19., A magyar vezetés a nyolcvanas években mindent megtett a magyar-török béke előmozdítására, valószínűleg ennek a stratégiának volt része Hunyadi Mátyás és az Oszmán-ház közötti vérségi kapcsolat „Én [...] Bajezid hán [...] Magyarország Csehország és más országok királyával az én testvéremmel és rokonommal, Mátyás királlyal” hangsúlyozása is, a béke szövegét lásd: Levéltári közlemények 26. (1955) 294–295.
- 55 KOSÁRY Domokos: *Magyar külpolitika Mohács előtt*. Budapest, Magvető, 1979.

országának halálos ellensége”.⁵⁶ Mátyásnak – realpolitikusként –, számolnia kellett – és az alább felsorolt rendelkezések tükrében megalapozottan feltételezzük, hogy számolt is – az utódlási kérdés ez irányú kimenetelével. Az utolsó éveiben – nyilvánvalóan nem bízván akaratának érvényesülésében – maga ’verte szét’ azt az erős királyi hatalmat, amelyet korábban maga teljességgel megélt.

Mátyás a nemesi vármegye közjogi szerepének megerősítésével, joghatóságának kiterjesztésével,⁵⁷ így különösen a vármegye által választott és helyben birtokos alispáni intézmény⁵⁸ megteremtésével, a vármegyei nemesi esküdtek intézményének felelevenítésével⁵⁹ valamint a szolgabírák jogállásának megerősítésével,⁶⁰ a (fő)ispán kinevezésének királyi tanácsi jóváhagyásához kötésével⁶¹ és a vármegye⁶² királytól, il-

56 KULCSÁR Péter: *A Jagelló-kor*. Budapest, Gondolat, 1981. 42.

57 W. KOVÁCS András: *Középszolnok és Kraszna vármegyék hatóságának középkori történetéhez*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület 74. (2012) 3:46–67.

58 CJH. 1486. évi LX. tc., HORVÁTH Richárd: *Vas megye tisztségviselői a késő középkorban (1458–1526)*. Vasi Szemle LXIV. (2010) 6:722–737., BORSA Iván: *Turóc vármegye ispánjai és alispánjai 1526-ig*. Levéltári közlemények 60. (1989) 2:199–218., BORSA Iván: *Somogy középkori alispánjai – A Mohács előtti archontológia ügye*. Somogy megye múltjából levéltári évkönyv 13. (1982) 9–14., HOLUB József: *A főispán és alispán viszonyának jogi természete. Adatok a középkori vármegyei közigazgatásunk történetéhez*. Budapest, Fejérpataky Emlékkönyv, 1917. 186–211.

59 CJH. 1486. évi VIII. tc., KÁDAS István: *Sárvári László és az 1444. évi X. törvénycikk*. In: TERNOVÁČZ Bálint (szerk.): *Opuscula historica I. Történeti tanulmányok a XIV. és a XV. Eötvös Konferenciáról*. Budapest, ELTE Eötvös József Kollégium, 2015. pp. 45–58. A Jagelló (I.) Ulászló idején felállított intézményt Mátyás a vármegyét erősítendő felújította – okleveles forrásainkban nyoma is maradt gyakorlati működésének, 1487-től kezdve a szabolcsi okleveleken az alispán és a négy szolgabíró megjelölés mellett kifejezetten fel van tüntetve, hogy a vármegyei hatóság az új általános törvény rendelése („iuxta formam generalis novi decreti”) szerint a tizenkét esküdt társaságában folytatja le az eljárást. lásd: C. TÓTH Norbert: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei II. (1367–1526)*. Budapest-Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2002. 666. oklevél –, azonban a farkashidai egyezség mint Mátyás újítását ugyan eltörölni rendelte, az a gyakorlatban nem történt meg azonnal, lásd: NEUMANN Tibor: *Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében. Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása*. Századok 139. (2005) 2:261–289.

60 CJH. 1486. évi IX. tc., SZAKÁLY Ferenc: *Tolna vármegye középkori szolgabírái*. Történelmi Szemle XXXIX. (1997) 3-4:411–424., W. KOVÁCS András: *Az erdélyi vármegyék középkori szolgabírái*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület 78. (2016) 1:1–12.

61 CJH. 1486. évi LX. tc., KUBINYI András: *A megyésispánságok 1490-ben és Corvin János trónörökösödésének problémái*. Veszprém, Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. (1982) 169–180., W. KOVÁCS András: *Az erdélyi vármegyék ispánjai a középkorban*. Történelmi Szemle LVI (2014) 3:407–421.

62 TRINGLI István: *Megyék a középkori Magyarországon*. In: Radics Kálmán (szerk.): *Vármegyék és szabad kerületek 1-2*. Debrecen, A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 27. (2001) 15–50., C. TÓTH Norbert: *A nemesi megye a középkori Magyarországon. Öt megye példája*. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 45. (2010) 405–413.

letve a központi kormányzattól való anyagi függetlenségének⁶³ biztosításával, a nádori közgyűlések eltörlésével⁶⁴ valamint a nádori jogkörök megerősítésével/kiszélesítésével,⁶⁵ nagymértékben hozzájárult egy erős rendi uralom későbbi megteremtéséhez, amely olyan szimbólumokban is megjelent, mint a korszakban elterjedő vármegyei pecsét- és címerhasználat.⁶⁶ Mindezt a folyamatot – vagyis a rendek hatalomban való részese-
désének kiterjesztésével és a királyi hatalom jelentős korlátozásával – leginkább talán az idegen, vagy részben idegen (elsősorban a Habsburg) uralomtól való félelmének tudhatjuk be.

Az akkori nemzetközi erőviszonyok, illetve az állandó török fenyegetés súlya alatt a püspökök és a bárók valamint az országos politikát formáló nemesség legnagyobb része Hunyadi Mátyás halála után olyan megoldást kívánt az előtte álló kihívásra adni, amely az ország területi épségét, és biztonságát garantálni képes azon túl, hogy az ország közép-európai vezető szerepének megőrzése mellett jelentős befolyást biztosítson számára az államhatalomban való tényleges részesedésre. Ez a vezérgondolat egyértelműen kiolvasható a farkashidai oklevélből. 1490 tavaszán a számba vehető (ön)jelöltek Jagelló Ulászló cseh király, Jagelló János Albert lengyel királyi herceg, Habsburg Frigyes római császár, Habsburg Miksa római király,⁶⁷ Corvin János herceg,⁶⁸ valamint Aragóniai Beatrix özvegy királyné⁶⁹ voltak, bár a két utóbbinak az esélyei meglehetősen visszafogottak voltak.

Corvin Jánost az igazán esélyesek 'színpadáról' nem eredetileg törvénytelen származása, hanem a fentebb is vázolt, az Oszmán Birodalom folytonos és egyre erősödő előtörésével szembeni közép-európai összefogás szükségyszerűsége 'kényszerítette le', amelyet az elvesztett csonthegyi ütközet (júl. 4.) és az azt követő Ulászló-párti urakkal között egyezség (aug. 18.) csak megpecsételt. A látszólag legerősebb 'jogigénnyel' a római császár, Habsburg Frigyes lépett fel. A császár ugyanis a Hunyadi Mátyással megkötött bécsújhelyi egyezsége (1463) hivatkozva Mátyás halála után már két nappal

63 CJH. 1486. évi LXIV. tc.

64 CJH. 1486. évi I. tc., TRINGLI István: *Két szokásjogi norma a közgyűlések működéséről*. Történelmi Szemle XXXIX. (1997) 3-4: 387–400.

65 CJH. 1485. évi dekrétum. Az ún. nádori cikkelyek, erre lásd újabban: C. TÓTH Norbert: A nádori cikkelyek keletkezése. In: DOBSZAY Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2013. 36–45.

66 *Szatzmár* 441. oklevél., egyébként lásd: TRINGLI István: Megyék a középkori Magyarországon. In: NEUMANN Tibor – RÁCZ György (szerk.): *Honoris Causa: Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Budapest-Piliscsaba, 2009. 487–518., W. KOVÁCS András: *Vármegyei jegyzőkönyv és vármegyei pecsét a középkori Erdélyben?* Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület 79. (2017) 4:271–285.

67 Christopher HARE: *Maximilian the dreamer – Holy Roman Emperor (1459-1519)*. New York, 1913.

68 SCHÖNHERR Gyula: *Hunyadi Corvin János herceg (1473-1504)*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1894.

69 BERZEVICZY Albert: *Beatrix királyné (1457-1508)*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1908.

(ápr. 8.) követelte a maga, illetve örökösei számára a magyar trónt: „*ha a magyar királyi trón üresedésekor nem lennének a fent mondott Mátyás király urunk ágyékából származó törvényes fiúk vagy unokák, öcsászári felsége, vagy fia, akit erre kijelölt, és öfelsége elhunytá után az, akit fiaként hátrahagy, vagy ha több ilyen is lenne, az egyik azok közül, akit ez az ország meg fog választani, álljon királyként a magyar királyság élére az ország teljes támogatásával*”.⁷⁰ Csakhogy ezt a rendelkezést soha nem cikkelyezte be a magyar országgyűlés – bár ezt a kötelezettséget az egyezés kifejezetten előírta⁷¹ –, következésképpen jogilag érvénytelen volt, és így nem is volt kötelező azt betartani a trónüresedés bekövetkeztekor.

A császári jogigény így pusztán magánjogi igény maradt, ahogyan a királyválasztó országgyűlésen⁷² követinek a magyar urak közül egyesek indulatoktól sem mentesen azt válaszolták, hogy „*a királyválasztás az élők, s nem a holtak dolga, követelésüket [a Habsburgok] hajtsák be azon, aki valaha elkötelezte magát*”,⁷³ míg mások mérsékeltebben, de nagyon határozottan utasították vissza a követelést, „*hogy pedig a követek aszt mondanák, hogy Mátyás király odakötötte volna az magyar királyságot, mikoron a császár visszaadta az magyar koronát néki, arra az urak aszt felelék, hogy Mátyás király nem adhatót ígérté és kötötte volna, mert az szabad választásan állana ez e dolog*”.⁷⁴ Ráadásul a magyar urak előtt az amúgy is ellenszenves császár nem volt már fiatalember. Hajlott kora – 1415-ben született, azaz a királyválasztás idején már a hetvenötödik évét taposta – mellett az akkor már fél évszázada (1440-től) folytatott, kifejezetten magyarellenes politikája következtében nem volt éppen a legnépszerűbb királyjelölt, ahogyan fia, a római király, Habsburg Miksa sem. Sőt az örökösödési jogának erőyes hangoztatása, és a magyar nemzet királyválasztó jogának el nem ismerése, továbbá az osztrák tartományokban már ekkor megindult hadmozdulatok⁷⁵ végleg ellehetetlenítették esélyeiket.

A Jagelló testvérek közül ketten jöttek számításba, és közülük a magyar nemesség körében valóban nagy elismertségnek örvendett János Albert herceg, de a politikai realitás Ulászló megválasztása mellé sodorta a magyar rendeket. A Jagelló Ulászló által uralt Csehország, mellett elsőként jött számításba a lengyel és a litván király- illetve fejedelmválasztásnál is, mint elsőszülött fiú. Azaz Ulászló jogara alatt közép-és kelet-Európa jó részét lehetett volna egyesíteni, amely a magyar rendek legfőbb politikai célkitűzése volt. Ez az elképzelés azonban nem találkozott ilyen formában a Kázmér király vezette Jagelló-ház stratégiájával, amelynek dinasztikus unió koncepciójában a Magyar Királyság János Albert hercegnek jutott volna. Ennek a törekvésnek kívánt érvényt szerezni – Ulászlóval és a mellette álló magyar rendek többségével szemben

70 KÖBLÖS – SÜTTÖ – SZENDE (2000) i. m. 1463. évi bécsújhelyi béke 8. cikkelye.

71 KÖBLÖS – SÜTTÖ – SZENDE (2000) i. m. 1463. évi bécsújhelyi béke 11. cikkelye

72 KULCSÁR (1981) i. m. 49.

73 HELTAI Gáspár: *Krónika az magyarok dolgairól*. Budapest, Magyar Helikon, 1981. 439.

74 HELTAI (1981) i. m. 439.

75 E. KOVÁCS Péter: *Miksa magyarországi hadjárata*. Történelmi Szemle XXXVII (1995) 1:35–49.

– Kázmér király amikor János Albert herceget katonailag is támogatta a magyar trón megszerzése érdekében.⁷⁶ Ulászló a lőcsei Jagelló-találkozón⁷⁷ (1494) rendezte kapcsolatait fivéreivel, sőt Zsigmond öccsét maga mellé vette Budára.⁷⁸

Ugyan akadt támogatója – érthető okokból főleg felvonulási útvonalakon – mind Habsburg Miksa római királynak (az ország nyugati részében alsólendvai Bánffy, Kanizsay, Frangepán, Bornemissza, enyingi Török, Héderváry, bajnai Both, Sárkány, Vitéz stb.)⁷⁹ mind János Albert hercegnek (az ország északkeleti részében a Báthoryak egy része, Rozgonyiak, terebesi Perényiek). A ’befutó’ végül a magyar rendek többségének támogatását élvező Jagelló Ulászló cseh király (1471–1516) lett, akivel a Pozsony vármegyei Farkashidán aláírták a jórészt nagylucsi Dóczy Orbán kincstartó, egri püspök, nádori helytartó vezetésével konstruált farkashidai egyezség néven elhíresült választási ígéreteket/feltételeket.

3. A farkashidai egyezség pontjai

Az egyezség pontjai közül azokat vesszük vizsgálat alá, amelyek leginkább a rendi alkotmány és a rendiség szemszögéből jelentősek, így nem elemezzük az oklevél osztrák, és sziléziai hódításokkal kapcsolatos rendelkezéseit, azokkal már bővebben foglalkozott NEUMANN Tibor.⁸⁰ Az oklevél preambuluma rögzíti a királyválasztás szabadságát, *„Hogy a midőn a néhai igen dicső fejedelem, Mátyás ur, Magyarország és Csehország királya stb., a mi boldog emlékü elődünk, a közelmúlt napokban, a nélkül, hogy törvényes örökösöknek örülhetett volna, e világból kimult: ez országnak főpap urai, bárói és többi előkelői, valamint összes nemesei, a kikre tudniillik ez ország igen régi szabadságánál és szokásánál fogva az új király megválasztásának joga háramlott vala, látván, hogy fejedelem nélkül vannak és hogy egykönnyen és az ország minden kára nélkül sokáig nem maradhatnak, az új király megválasztása és az ország élére állítása tárgyában egymásközt több ízben tartott tanácskozás után lelki szemeiket reánk vetették és minket a többi keresztény fejedelmeknek, tudniillik a*

76 NEUMANN Tibor: A kassai hadjárat. II. Ulászló zsoldosserege és a lengyelek elleni harc (1490–1491) In: PÓSÁN László – VESZPRÉMY László (szerk.): *Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6–16. század)*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016. 363–397.

77 DIVÉKY Adorján: *Az 1494. évi lőcsei fejedelmi kongresszus*. Lőcse, 1913., DIVÉKY Adorján: Újabb elmélet az 1494. évi lőcsei fejedelmi kongresszusról. Budapest, Századok 54. (1920) 371–379.

78 DIVÉKY Adorján: *Zsigmond lengyel herceg II. Ulászló udvarában*. Budapest, Századok 48. (1914) 449–463, 562–576. Újabban a herceg budai tartózkodásának számadáskönyvét is kiadták, lásd: RÁBAI Krisztina: *Jagelló Zsigmond herceg udvarának számadáskönyve (1504–1507)*. Budapest, Quintus Kiadó, 2014.

79 E. KOVÁCS (1995) i. m. 46–47.

80 NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492)*. (Első közlemény.) Századok 144. (2010) 2:335–372., NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492)*. (Második közlemény.) Századok 145. (2011) 2:293–347.

mi versenytársainknak, akik ugyanis hasonlóképpen ez ország után esengtek, elébe tettek, és az alább írt feltételekkel, kikötésekkel és cikkelyekkel királyukká, urukká és fejedelmükké megválasztottak s ünnepélyesen kikiáltottak; és azután néhány főpapot és bárót elénkbe küldvén szerencsés megkoronáztatásunk végett e Magyarországra hoztak”. A trónbetöltésnek három fő elméleti iránya lehetett, a tisztán választási (lásd Szent Római Birodalom) tisztán öröklési (francia, kasztíliai stb.) és a választással vegyes öröklési rendszer, amely utóbbi a magyar sajátossága volt.⁸¹ Összefüggésbe hozható e szisztéma a vérszerződés (884) szellemiségével, amely rögzíti, hogy Álmost fejedelemmé választották „*ut isti principales persone, qui sua libera voluntate Almus sibi dominum elegerant*” és a tőle leszármazóknak öröklési jogot biztosítottak „*ut quamdiu uita duraret, tam ipsis quam etiam posteris suis semper ducem haberent de progenie Almi ducis*”⁸², azzal, hogy közülük a nemzet választ fejedelmet. Ha a megválasztott fejedelemtől (királytól) leszármazók (fi)ága kihalna, akkor a szabad királyválasztás joga visszazáll(na) a nemzetre, akik a megválasztott új királytól leszármazók öröklési jogát tiszteletben kötelesek tartani azzal, hogy közülük megintcsak nekik van joguk választani.⁸³

1490 tavaszán ezzel a helyzettel találták szembe magukat a magyar rendek, és ennek lenyomata olvasható ki az oklevélből is. Igaz, hogy az egyes – trónigénnyel bíró – ágak kihalása esetén az uralkodócsaládok rokon(s)ága több alkalommal is megpróbálkozott a magyar trón megszerzésével – az alberti ág kihalását (†1457) követően a lipóti ágból származó Habsburg Frigyes (1459) de Jagelló Kázmér (1471) és később a „spanyol ágból” Habsburg (III.) Fülöp (1617) is – ezek azonban többnyire sikertelen kísérletek maradtak.⁸⁴ A megválasztott és megkoronázott királytól (törvényesen) leszármazóknak jogigényük volt tehát a magyar trónra, de csak a koronázással⁸⁵ lett a (közülük) megválasztott magyar király, amit még a primogenitúra bevezetésével (1687) kreált

81 CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog*. Budapest, Athenaeum, 1917.

82 ANONYMUS: *Gesta Hungarorum*. (szerk.): Ladislaus JUHÁSZ. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1932. 5.

83 Ezt az ősi szokásjogot erősíti meg jóval később a Habsburgok elsőszülöttségi rendjét, illetve a „spanyol ág” örökösödési jogát becikkelyező országgyűlés, lásd: *CJH*. 1687. évi III. tc. „*Quodsi vero, (quod divina bonitas in omnia secula clementer avertere dignetur) ejusdem suae caesareae, et regiae majestatis, semen masculinum deficere contingeret; extunc istiusmodi devolvendi, et suscipiendi regiminis secessio (erga aequae praeviam, praedeclaratoque modo praemittendam regiam affidationem, ac acceptandos praementionatos diplomaticos articulos, et praestandum desuper juramentum) redundet, et transeat in serenissimi quoque Hispaniarum regis, domini Caroli secundi, pariformiter masculinum semen, adeoque duntaxat eo in casu (quem divina clementia benignissime arceat) quoniam tam altenominatae suae sacrae caesareae, et regiae majestatis; quam praefati serenissimi Hispaniarum regis masculinum semen deficeret; avita, et vetus approbata, consuetudo, praerogativaque praefatorum statuum et ordinum, in electione, et coronatione regum suum locum habeat*”.

84 Egy kivétel akad, Anjou Lajost lánya, Mária követte a trónon, akit a nápolyi rokon(s) ágból Anjou Károly ideiglenesen kiszorított ugyan a hatalomból (1385-1386) azonban őt is – mint politikai realitást – megválasztották és meg is koronázták, fiát László nápolyi királyt (1386-1414) – aki bár ellenkirályként lépett fel Zsigmonddal szemben – már nem.

85 BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.

örökös királyságban⁸⁶ is fenntartottak⁸⁷ mint a hatalomátruházás közjogi aktusát.⁸⁸ Corvin Jánossal kapcsolatban felhozott érv, miszerint részben a törvénytelen származása ütötte el a tróntól már csak is félrevisz, mert ahogy egykor apját, őt is szabadon meg lehetett volna választani jogigény nélkül is, de mint fentebb kifejtettük nem ez volt a döntő kérdés, hanem a hatalmi stratégia.

„Hogy Magyarországot az alája vetett többi országokkal, tartományokkal, és a főpap urakat meg bárókat, az összes egyházakat és egyházi személyeket, valamint a nemeseket és városokat, úgy szintén ez ország többi alattvalóit és lakosait régi jogaikban, kiváltságaikban, mentességeikben, szabadságaikban és jóváhagyott szokásaikban, amelyekben tudniillik a néhai megdicsőült királyok megtartották és a melyeknek birtokában és élvezetében voltak, meg fogjuk tartani, úgy hogy (a mint az említett néhai Mátyás király ur tette) az ő ártalmukra és elnyomásukra, valamint e régi szokásaik ellenére, bármely keresett szín alatt, épenséggel semmi újításokat sem fogunk behozni; azokat pedig, a melyeket a néhai igen dicső Mátyás király ur hozott be, el fogjuk törölni; adót, vagy egy forintos taksát semmi esetre sem fogunk követelni, hanem meg kell elégednünk a régi, törvényes, rendes és szokásos királyi jövedelmekkel.” Ebben a cikkelyben megfogalmazott kívánalmakat két részre kell bontani. Egyrészt az évszázados hagyományokat (legalább az Aranybullától bizonyítható) felvonultató elvárás a király felé, amelyben ígéri, hogy a nemzet ősi szabadságjogait – lényegében az alkotmányt – tiszteletben tartja, másrészt reagálni kíván a megelőző év(tized)ek jogsértéseire, ennyiben aktuálpolitikai vetülete van. Kiemelik Mátyás jogsértéseit, azon belül is a rendkívüli adókkal szembeni ellenérzésüket. Már a XV. század első felében kimondták az országgyűlésen, hogy adót a király csak a rendek hozzájárulásával vethet ki, ennek ellenére Mátyás uralkodásának vége felé – az országgyűlést megkerülve – a királyi tanáccsal is kivetette.⁸⁹ II. Ulászlót a történetírás erélytelenséggel vádolja, miközben a tények egészen más személyiséget világítanak meg. Ulászló uralkodásának első hat évében a nagyrészt tömeges országgyűléseken – ahol a nemesség tízezres nagyságrendben jelent meg – több alkalommal vitte keresztül akarát a rendkívüli hadiadó megszavazása ügyében.⁹⁰

86 FRANKÓI Vilmos: *A Habsburg-ház trónöröklési jogának megállapítása az 1687/8-ik évi országgyűlésen*. Budapest, Athenaeum, 1922.

87 GYULAI Éva: *Gyermekekirály a Magyar Királyság trónján – I. József koronázásának (Pozsony, 1687. dec. 9.) ikonográfiai reprezentációja*. Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon 2. (2015) 2:18–46.

88 TIMON Ákos: *A szent korona és a koronázás közjogi jelentősége*. Budapest, 1907.

89 KUBINYI (1978) i. m. 75.

90 NEUMANN Tibor: Királyi hatalom és országgyűlés a Jagelló-kor elején. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2013. 46–54.

<i>Kivetés ideje</i>	<i>Az adót megszavazók köre</i>	<i>Adó mennyisége</i>
1490. IX.	országgyűlés	20 vagy 50 dénár
1491. I–II.	királyi tanács	Az előzőt 1 forintra kellett kiegészíteni
1491. IV–V.	királyi tanács	1 forint
1492. III–IV.	országgyűlés	1 forint
1492. X–XI.	országgyűlés	1 forint
1493. X.	országgyűlés	1 forint
1494. V. 25.	országgyűlés	1 forint
1495. VI. 14.	országgyűlés	1 forint
1495. X.	országgyűlés	1 forint
1496. VII–VIII.	országgyűlés	1 forint

Hogyan lehet az, hogy az országgyűlés sorra megszavazza – sőt még a mátyási mértéket is felülmúlja a megajánlás gyakoriságát tekintve – a rendkívüli adót, amelyet az oklevél egyébként kifejezetten tiltana? Nyilvánvalóan az oklevélben rögzített igény leginkább jól hangzó 'piárfogás' volt, de nem politikai realitás. Különösen nem az Oszmán-fenyegetettség árnyékában. Tudták ezt a rendek is, így érthető, hogy évről évre – néha kétszer is – megszavazták a királynak az egyforintos taksát. Később a király önkényes – törvénytelen – adókivetését akadályozandó tiltják⁹¹ el a vármegyék közreműködését az ilyen adószedésben,⁹² amely a későbbi évszázadokban⁹³ is hatékony akadálnak mutatkozott a központi hatalom jogellenes döntéseivel szemben.

„Továbbá: *hogyan mások fekvő jóságait és egyéb bármely jogait, melyeket az említett néhai Mátyás király úr és a felséges királyné valamint bármely mások is igaztalanul és a törvény útján kívül foglaltak el, az illetők jogainak megtekintése és megvizsgálása után adjuk vissza, és mások által is adassuk vissza azoknak, a kikéi voltak.*” Ebben a kérdésben – habár Ulászló indított eljárást ezeknek az eseteknek a kivizsgálására és korrigálására – már nem volt olyan aktív az uralkodó, hiszen még 1500-ban is hoznak efelől végzést a rendek az országgyűlésen. Mátyás számos – köztük a sarkalatos nemesi jogokat is figyelmen kívül hagyó – jogsértést követett el, a birtokelkobzásoktól (lásd a terebesi Perényiek esetét) a nemesi vármegye évszázados önkormányzatiságába történt durva beavatkozásokon (lásd Békés vármegye joghatóságának önkényes megváltoztatása⁹⁴) át a törvénytelen letartóztatásokig (mint alsólendvai Bánffy Miklós pozsonyi (fő)ispán vagy Váradi Péter kalocsai érsek évekig való fogvatartása). Ulászló valóban indított eljárásokat a törvény-

91 CJH. 1504. évi I. tc.

92 KÁDÁS István: Nógrád megye adójegyzéke 1457-ből. In: WEISZ Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac: gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, MTA TTI, 2016.

93 SZIJÁRTÓ István: *A magyar rendek adómegajánlási joga és a 18. századi adómegajánlási rend kialakulása*. Történelmi Szemle XLVI (2004) 3-4: 241–295.

94 KRISTÓ Gyula: *Békés megye a bonfoglalástól a törökvilág végéig. Nyolcszáz esztendő a források tükrében*. Békéscsaba, Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 9. (1981) 43.

telenségek kivizsgálására. Nem sokkal koronázását követően utasította Egervári László dalmát-horvát-szlavón bánt, hogy adja vissza Frangepán Istvántól elvett birtokait,⁹⁵ illetve ha jogosnak bizonyul a Bradács-család igénye a Bozsjákó várhoz tartozó birtokok kapcsán, amelyeket Mátyás vett el tőlük, adja vissza a jogos birtokosának.⁹⁶

„Hogy az ország koronáját a főpap urak és bárók kezéből semmi ürügy vagy keresett szón alatt, sem készakarva vagy fondorkodva ki ne vegyűk, hanem hagyjuk és engedjük meg, hogy azt az ő régi szokásukhoz és szabadságukhoz képest azok tartsák és őrizzék a kiket bizonyos számmal a maguk kebeléből egy értelemmel e célra kiválasztanak és kirendelnek, és hogy régtől fogva a korona megörzésének céljára rendelt Visegrád várát e koronaörök kezéhez adassuk és szolgáltsassuk.” A rendek tudatában élénken élt a Szent Korona ellopása⁹⁷ és a visszaszerzésért Habsburg Friggyessel folytatott közel két évtizedes harc emléke, érthető tehát, hogy ilyen hangsúlyt kap az egyezésben a Szent Korona őrzésének főpapokra és bárókra bízása.⁹⁸ A Szent Koronát a választáskor nagylucsei Dóczy Orbán egri püspök (†1491) és ecsedi Báthory István⁹⁹ országbíró-vajda (†1493) őrizte. Később a nemesség erőiesen fellép a Szent Korona őrzésével megbízott Szapolyai nádorral (†1499) és Bakócz Tamás egri püspökkel szemben¹⁰⁰ és elérik, hogy a bárók és világiak kezébe adják, és az egyháziakat teljességgel zárják ki abból.¹⁰¹ A koronaörséget innen az egész korszakban a két legbefolyásosabb bárói család – a Báthoryak az országbíró-vajda bukásával¹⁰² meggyengültek, még szabolcsi (fő)ispánságukat is elbukták,¹⁰³ Újlaky Lőrinc herceget pedig szabályos hadjáratban lehetetlenítette el a király¹⁰⁴ –, a terebesi Perényiek illetve a Szapolyaiak viselték. Corvin János mint koronaőr – érthető okokból – szóba sem jöhetett.

95 THALLÓCZY Lajos – BARABÁS Samu: *A Frangepán család oklevéltára II. (1454-1527)*. Budapest, MTA. 1913.

[a továbbiakban: *Frangepán oklt. II.*] 186.

96 NEUMANN Tibor: *II. Ulászló koronázása és első rendeletei (Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról)*. Századok 142. (2008) 2:315–337.

97 MOLLAY Károly (ford.): *A korona elrablása, Kottanner Jánosné emlékirata 1439–1440*. Budapest, Magyar Helikon, 1978.

98 *CJH*. 1464. évi II. tc.

99 HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor: *Ecsedi Bátor István. Egy katonabáró életpályája (1458-1493)*. Budapest, MTA BTK TTI, 2012.

100 NEUMANN Tibor: *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458-1526)*. Budapest, MTA, BTK. 2012. 277. „Nos, Thomas, episcopus ecclesie Agriensis etc. ac Stephanus de Zapolya, comes perpetuus terre Scepusiensis ac regni Hungarie palatinus etc. damus pro memoria, quod quia egregii Emericus Hymffy de Debrenthe et Ladislaus Kolos de Nema, castellani castri Wysssegradiensis et pro custodia sacre corona regni Hungarie per nos deputati ipsam sacram coronam [...] ad manus nostras restituerunt”.

101 *CJH*. 1498. évi XXV. tc.

102 NEUMANN Tibor: *Bátori István politikai szerepe II. Ulászló uralkodása alatt (1490-1493)*. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 44. (2009) 83–127.

103 NEUMANN Tibor: *II. Ulászló király déli utazásai (1494–1496)*. Bácsországi 68. (2014) 49–56.

104 FEDELES Tamás: *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat*

„Továbbá, hogy többnyire Magyarországon tartózkodunk, hogy az ország szükségleteiről annál kényelmesebben és könnyebben gondoskodhassunk és rendelkezhessünk. Ha pedig, a körülmények úgy kívánván, el akarunk távozni, az országot szerencsés visszatérésünk idejéig jó rendben és állapotban hagyjuk hátra.” Gyakorlatilag a történeti tapasztalat sorai húzódnak meg e rendelkezés mögött. Lajos a lengyel-magyar perszonálunió alatt túlnyomó többségében Budáról kormányozta a két országot, Luxemburgi Zsigmond¹⁰⁵ meglehetősen sokat – volt hogy évekig – távol volt az országtól, Jagelló (I.) Ulászló¹⁰⁶ leginkább Magyarországon tartózkodott, ahogyan Hunyadi kormányzó is.¹⁰⁷ Hunyadi Mátyás¹⁰⁸ viszonylag sokat volt külföldön, sőt utolsó éveiben Bécsben tartotta székhelyét. Érthető tehát a magyar rendek régi¹⁰⁹ elvárása – különösen a török fenyegetettség miatt – a király felé, hogy az lehetőleg Budáról kormányozza az országegyütttest. Később, a Habsburgokkal kötött bécsújhelyi egyezségbe is belefoglalták – nyilvánvalóan magyar igényre –, hogy a Habsburg, ha nem is tud állandóan az országban tartózkodni a birodalmi ügyek miatt, legalább az év nagyobb részében itt tartózkodjon.¹¹⁰ A Jagellók eleget tettek az elvárásnak és mind II. Ulászló, mind II. Lajos Budáról kormányozta a Cseh- és a Magyar Királyságot. Minden esetben, amikor elhagyták az országot (leginkább csehországi, sziléziai, illetve egy esetben a bécsi királytalálkozó miatt) helytartót neveztek ki a nádor személyében.¹¹¹ Az, hogy a király külön kinevez helytartót – és nem a nádori cikkelyek alapján látnak el ilyen tisztséget a nádorok – C. Tóth Norbert azzal magyarázza, hogy az ún. nádori cikkelyek nem Mátyás alatt, hanem már jóval Mohács után a Habsburg-korszakban, 1541 után keletkez(het)tek, így nem lehet(ett) alapja a Jagelló-kori helytartói kinevezéseknek, minthogy azok nem is hivatkoznak a cikkelyekre.¹¹²

„Továbbá, hogy midőn Magyarországon lakunk, a tanácsosokat, kancellárokat, a kincstárnokot, udvarmestert, főasztalnokot, főpohárnokot, a kamaragrófokat, a magyarok közül vesszük és egyáltalán minden felsőbb és alsóbb tisztségre magyarokat alaklmazunk.” „Továbbá, (1494-1495). Szeged, Szegedi Középkorász Műhely. 2012.

105 ENGEL Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382-1438)*. Budapest, MTA, 2005.

106 Sroka STANISLAW A.: I. Ulászló itineráriuma (1440–1444). In: L. NAGY Zsuzsa – VERESS Géza (szerk.): *Acta. Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae. Series Historica XLV/III. Történeti tanulmányok IV*. Debrecen, 1996. 21–48.

107 ENGEL Pál: *Hunyadi János kormányzó itineráriuma (1446-1452)*. Századok 118. (1984) 974–997.

108 HORVÁTH Richárd: *Itineraria regis Matthiae et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*. Budapest, MTA TTI, 2011.

109 *CJH*. 1439. évi XXII. tc.

110 KÖBLÖS – SÜTTÖ – SZENDE (2000) i. m. 1491. évi pozsonyi béke 18. cikk.

111 C. Tóth – HORVÁTH – NEUMANN – PÁLOSEFALVI (2016) i. m. 79. E szerint hat alkalommal (1497, 1501, 1509, 1510, 1515, 1522) történt királyi helytartó (*locumtenens regie maiestatis*) kinevezése.

112 C. Tóth Norbert: *A Magyar Királyság nádora. A nádori és a helytartói intézmény története (1342-1562)*. Budapest, 2016.

hogy az erdélyi vajdaságot és a székely, meg a temesi és a pozsonyi ispánságot; ezen kívül a szlavón-dalmát-horvátországi, valamint a szörényi, nándorfehérvári és jajczai bánságot, úgy szintén más véghelyeket és végvárat, nemkülönben a királyi városokat másoknak, mint magyaroknak tisztségül nem adhassunk és adományozhassunk, mindazonáltal igazán érdemeseknek.” Természetesen az alkotmányos szokásokon túl fontos egzisztenciális kérdés, hogy a legfőbb hivatalokat, méltóságokat magyarok kapják-e vagy idegenek. Különösen érthető, hogy egy (részben) idegen király esetében elébe kívántak menni a kérdésnek, hiszen mind az Anjouk, mind Luxemburgi Zsigmond de még Mátyás is adott méltóságokat (Ernusz János kincstartó 1467-1476, szlavón bán 1474-1476) külföldieknek. Ezt egybe lehet kapcsolni az egyháziakkal. „Továbbá az egyházi javadalmakat, különösen pedig az érsekségeket és püspökségeket, apátságokat, prépostságokat és a többi nagyobb hivatalokat a főpapoknak, báróknak és az ország tanácsosainak kifejezett beleegyezése és szabad önkéntes elhatározása nélkül csakis magyaroknak adományozhassuk; adományozzuk pedig megbízható és jól érdemesült személyeknek.” Ebben is van egy alkotmányos szokás, igény, hogy a magyar egyházi javadalmakat is magyarok kapják, de különös aktualitása volt ennek a mátyási korszak után. Az legfőbb egyházi javadalmak 1458-ban egy kivételével (Labisini Máté erdélyi püspök) magyarok kezén volt, Hunyadi idejében nagyobb számban kerültek idegenek kezére,¹¹³ így az esztergomi érsekség – Beckensloer János (1473-1476) majd Aragóniai János 1479-1485) illetve Estei Hippolit (1486-1497) – az egri püspökség – Beckensloer János (1468-1473) Rangoni (veronai) Gábor (1476-1486) – a pécsi püspökség – Ernusz Zsigmond (1473-1505) – és a váradi püspökség – Filipec János (1473-1490) esetében is.¹¹⁴ Érthetően ez alapvetően sértette a magyar bárói és nemesi családok érdekét, hiszen azokat a javadalmakat így nem ők kapták meg. Ráadásul ezek az ország leggazdagabb egyházi javadalmak voltak,¹¹⁵ érthető tehát, hogy a bárók beleszólást kívántak maguknak a javadalom betöltéséhez. A püspöki kar Mátyás alatt egyre inkább a királytól függő, a magyar nemesi-bárói társadalomba be nem tagozódó egyházi vezetőkként tűntek fel.¹¹⁶ Kimondják, hogy arra érdemesült személyek kapják a javadalmat, rendkívül érdekes, amíg 1458-ban a püspöki kar túlnyomó többsége járt korábban egyetemre (81,8%) addig az 1490-ben hivatalban lévő püspökök csupán fele, egyetemi fokozatot a korábbiakhoz (40%) képest jóval kevesebben (25%) bírtak.¹¹⁷ Az esztergomi érsekség élén a kiskorú (11 éves) Estei Hippolit herceg állt, akivel az egri püspökséget csak 1497-ben sikerült elcserélnie Bakócz Tamásnak.¹¹⁸

„Továbbá, hogy a birtokokat és birtokjogokat, nem idegeneknek, hanem csak az ország

113 KUBINYI András: Mátyás király és a magyar püspökök. In: KUBINYI András (szerk.): *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1999. 69–86.

114 C. TÓTH – HORVÁTH – NEUMANN – PÁLOSFALVI (2016) i. m. 27–63.

115 A püspökségek jövedelmi viszonyaira vonatkozóan lásd: FÜGEDI Erik: *Uram királyom...* Budapest, Gondolat, 1974.

116 KUBINYI (1999) i. m. 78.

117 KUBINYI (1999) i. m. 76.

118 KUFFART Hajnalka: Bevezetés Estei Hippolit számadáskönyvéhez. In: DOMOKOS György

jól érdemesült és Magyarország koronájának alá vetett lakosai részére adományozzuk, érdekmeikhez és szolgálataikhoz képest.” Ha a számokat megnézzük, mind az Anjouk, mind Zsigmond nagyobb számban hozott be idegeneket az országba, és azoknak jelentős birtokokat és méltóságokat adott.¹¹⁹ Volt tehát ezzel összefüggésben is tapasztalata a magyar nemességnak és báróknak. A Jagellók tartották is ezt a rendelkezést, látványos adományt – egy kivétellel – valóban nem tettek külföldi személyeknek. György őrgróf esetében – akit a király adománylevelében, arra hivatkozva, hogy neki unokaöccse, magyarnak nevez, kijátszva így a jog betűjét¹²⁰ – érthető a király törekvése a Hunyadi-vagyon átjártasára érdekében, különösen, hogy Corvin Jánost (†1504) követően nem sokkal (1505)¹²¹ a nemesség nagy része egyértelműen Szapolyai János mögött sorakozott fel, a király megbízható politikai szövetségest keresett.

„Továbbá, hogy a nyolczados törvényszék tartásakor Magyarország rendes bírái személyesen legyenek jelen, hacsak őket vagy egyiket-másikat az ország fontos ügyei miatt valamely törvényes ok nem gátolná. Nekik pedig, valamint helyetteseiknek és bíráiknak teljes és egészen szabad hatalmukban álljon, minden, ugy előkelőbb, mint alábbvaló perlekedő részére, bármilyen rendűek, állásuak és méltóságúak is legyenek azok, az ország régi és jóváhagyott szokása szerint, minden félelem nélkül, törvényes és helyes igazságot szolgáltatni. És, hogy egy bírót sem fogunk arra szorítani és kényszeríteni, hogy valakinek kedvére a szokásokat, a közönséges bírói gyakorlatot és a törvény rendét megmátsa vagy megzavarja.” Lényegében ez a cikkely is reagál a múltra – a mátyási jogsértésekre is –, de látnunk kell benne a nemesség sarkalatos jogainak egyik legtöbbet hangoztatott oszlopát, a „törvényes ítélet nélkül senkit elfogni nem lehet” kitélt. Bár az oklevél kifejezetten szól a nagybírákról,¹²² amelyek szabadon – értsd királyi beavatkozástól szabadon – ítéelkezzenek, már jóval korábban kimondták, hogy a király levelét (rendeletét) amely ellenkezik az ország szokásával az igazságszolgáltatásban megtartani nem kell.¹²³

– MÁTYUS Norbert – ARMANDO NUZZO (szerk.): *Vestigia. Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban*. Piliscsaba, 2015. 47–82.

119 FÜGEDI Erik: *Ispánok, bárók, kiskirályok*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 236., 248., 310., 313., 327–8.

120 KRISTÓ (1981) i. m. 53. o. „Meggondoltuk és sokszor meg sokáig elménkben forgattuk György brandenburgi őrgrófnak irántunk, gyermekeink és országaink iránt tanúsított nagy szeretetét és azon fáradozásait meg költségeket, melyeket, mióta állandóan mellettünk van, - magát és vagyonát nem kímélve - elviselt. Hozzájárul ehhez, mégpedig nem jogtalanul az is, hogy őt, mivel szeretett és nővérünkétől született, hozzáunk a rokonság és vér köteléke fűzi. Mindezeket jól tekintetbe véve, nem akarjuk megszegni az ország azon törvényét, mely egyebek közt tiltja, hogy Magyarországon külföldieknek örökségeket adományozzunk, s nem is szegjük azt meg, mert hiszen őméltósága a fent kifejtett okoknál fogva külföldinek és idegennek nem tartható”.

121 KUBINYI András: *Az 1505. évi rákosi országgyűlés és a szittyai ideológia*. Századok 140. (2006) 1:361–374.

122 A rendes bírák, más néven nagybírák alatt nádort, országbírót, kancellárt, személynököt értettek, erre vonatkozóan lásd bővebben: STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Multiplex Média, 1997. 26–32.

123 CJH. 1471. évi XII. tc.

E két alapkövetelményt – törvényes és helyes igazságot – kiolvashatjuk magukból a vármegyei törvényszéki forrásokból is. Egy 1498-ban kelt Szatmár vármegyei oklevél tanúsága szerint „a vármegye az igazságot mindenkinek egyenlő mértékben szeretné mérni, és emlékeztetnek, hogy az ítéletet a jog rendje és a törvényszék gyakorlata *„iuxta ritum sedis et processum iuris”* szerint hozta meg.”¹²⁴ Egy 1509-ben keltezett oklevélben pedig a meghatározott törvénycikkelyeknek megfelelő *„iuxta certa articula decretalia”* döntéshozatali kötelezettségét hangsúlyozza a vármegye.¹²⁵ A bírák, illetve az igazságszolgáltatás pártatlanságát, mai szóval függetlenségét igyekeztek fenntartani, és ha gyanú merült fel vele kapcsolatban nem egyszer a legfőbb közjogi főméltóságok avatkoztak bele az eljárásba éppen a törvényesség megtartása érdekében. Ezt tanúsítja többek között Hunyadi János kormányzó levele (1452) Szatmár vármegyének,¹²⁶ Hunyadi Mátyásé (1462) Máramaros vármegyének,¹²⁷ vagy Szapolyai István nádor levele (1494), amelyben arra utasítja Bereg vármegyét, illetve Kállay alispánt, hogy tegye át az ő nádori bírósága elé a vármegye előtt lévő, Kállay saját jobbágyaival kapcsolatos ügyét, mivel senki sem lehet ugyanazon ügyben egyszerre bíró és felperes is *„nemo in una et eadem causa iudex et actor simul esse potest”*.¹²⁸ A bírák függetlenségének és törvényes eljárásuk alaptalan megkérdőjelezésének esetén hűtlenség vétkében is marasztalhatták a delikvenst. A visszaéléseknek még a látszatát is elkerülendő tiltották el, hogy a bírák (ítélőmesterek) otthonaikban ítélezhessenek, és az ügyben keletkezett okiratok vonatkozásában egy másik nagybíró ítélmesterét ellenjegyzési kötelesség terhelte.¹²⁹

„Továbbá, hogy a most folyó pénzt egyenlőre nem szabad megváltoztatni; a mikor pedig annak megváltoztatása szükséges lenne, ez a főpapok és bárók tanácsával és ne különben történjék.” Nálunk a fiskális mellett a monetáris felségjogok is megosztottak a király és a nemzet között, hiszen azok a jövedelmek nem a király, hanem a Szent Korona javai és jövedelmei *„bona vel pecunia Sacrae Coronae Regni Hungariae”* voltak.¹³⁰ Amíg a franciáknál a monetáris felségjogok¹³¹ mellé a fiskálisat is megszerezték (1439) a királyok, nálunk éppen ellenkezőleg, megerősítették a rendek, hogy azokat csak velük

124 PTTI Ferenc – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert (C. Tóth Norbert (szerk.)): *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284-1524)*. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága. 2010. [a továbbiakban: Szatmár] 441. (a forráskiadások esetén nem az oldalszámot, hanem a forráshely sorszámaát jelöljük).

125 *Szatmár* 458.

126 *Szatmár* 398.

127 MIHÁLYI János: *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Máramarossziget, Mayer és Berger Könyvnyomdája. 1900. 260.

128 *Bereg* 239.

129 *CJH*. 1492. évi LXIX., LXX. tc.

130 TIMON (1907) i. m. 6.

131 MARX Károly: *A tőke I.* Budapest, Szikra, 1955. 93. Valois Fülöp francia király (1328-1350) egyik levelében a következőképpen fogalmazott: „csak minket és királyi felségünket illeti meg a jog, hogy a pénzverés, az érmék előállítás, minőségük, készletük vonatkozásában mi rendelkezünk. Úgy és olyan áron hozzuk forgalomba őket, ahogy nekünk tetszik, és ahogy jónak látjuk”.

közösen gyakorolhatja az uralkodó.¹³² A pénzrontásnak ugyanis súlyos gazdasági és politikai következményei lehettek, ahogyan azt az 1437-ben – éppen az előző években elinflált pénz következtében megnövekedett adóteher miatt – kirobbant Budai Nagy Antal vezette felkelés,¹³³ vagy később Szapolyai János vajda szebeni és beszercebányai tanácsnak írott, fővesztéssel fenyegető levele¹³⁴ – miszerint az új, a király által 1522-ben¹³⁵ elinflálni engedett(!) pénzt nem akarják elfogadni – bizonyítja.

4. Összegzés

A Jagelló-kor tehát ezzel az oklevéllel-egyezséggel veszi kezdetét a Magyar Királyság történetében, amely alapvetően meghatározta tehát az ország politikai és közjogi berendezkedését. Jelentőségét az is kiemeli, hogy egyedülként került bele a középkori választási feltételek közül a Corpus Jurisba. A Jagellók alatt a bárók és a nemesség is megtalálta számítását, a bárók nagyobb teret nyertek az országos politika formálásában, de a nemesség megerősödött a vármegyében. Ezt mindenek előtt az oklevélből is kiszűrődő stratégiának volt köszönhető, amelyet a püspökök és a bárók Ulászló király elé tettek a farkashidai táborban. Az oklevélből kiolvasható az a politikai és alkotmányossági mélyszerkezet, törekvés, amely a magyar vezetést a XV. század végén vezérelte. Sokszor merül fel a – téves és alaptalan – vád a Jagellókkal szemben, hogy a bárók bábjai voltak, de hogyan lehetett volna a bárók nélkül vagy főleg ellenükre kormányozni, ha az ország fele a bárók közvetlen – és familiárisaikon keresztül közvetett – befolyása alatt állt, ha az egyházat is ide számítjuk, akkor több, mint 60%.¹³⁶ Külön kiemeli KUBINYI, hogy amíg az összeesküvésekben résztvevő főpapokkal Mátyás kemény kézzel elbánt, a bárókhoz nyúlni ő sem mert.¹³⁷ Bár ennek lehetséges okát nem adja meg, nem túl elvszerű, de annál gyakorlatiasabb dolog állhat a háttérben; a püspökök mögött álló Róma messze volt, a bárók meg itt. Ha maga a nagyhatalmú Mátyás nem tudott velük szemben fellépni, akkor miért rójuk fel ezt – szintén alaptalanul (gondoljunk az Ujlaky Lőrinc herceg elleni királyi hadjáratra) – a Jagellóknak?

132 C^{JH}. 1439. évi X. tc. Albert, Zsigmond régi elképzelését teljesítette azzal, hogy rendi ellenőrt állított a pénzverés kémlőjéül, lásd: GYÖNGYÖSSY Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. Budapest, Gondolat, 2003., GYÖNGYÖSSY Márton: *A középkori magyar pénzverés területi szakigazgatási szervei. A pénzverőkamara-rendszer fejlődésének vázlatja*. Numizmatikai Közlöny 112-113. (2013-2014) 125–152.

133 MÁLYUSZ Elemér 1984. *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Budapest, Gondolat, 201-207.

134 Szapolyai *okl.* 571.

135 C. TÓTH Norbert: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: WEISZ Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, MTA BTK TTI, 2016. 83–148.

136 KUBINYI (1978) i. m. 78.

137 KUBINYI (1999) i. m. 81.